UNIVERSITY OF AMSTERDAM

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Anthropos

Stissi, V.

Publication date
2018
Document Version
Final published version
Published in
APm: Allard Pierson mededelingen

Link to publication

Citation for published version (APA):
Stissi, V. (2018). Anthropos. *APm: Allard Pierson mededelingen*, *118/119*, 7-8.

General rights
It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations
If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: https://uba.uva.nl/en/contact, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, P.O. Box 19185, 1000 GD Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (https://dare.uva.nl)

Download date:11 Nov 2026

Anthropos

Vladimir Stissi

'Anthropos', Oud-Grieks voor 'mens', was de email-naam van Jaap Hemelrijk. Een veelzeggende keuze. Voor hem waren de oude Grieken het beginpunt van de westerse beschaving, en een belangrijk doel van de Klassieke Archeologie was om het genie van deze mensen te begrijpen, en om dat begrip ook zo breed mogelijk te verbreiden.

Misschien nog wel meer dan een gedreven onderzoeker was hij een geboren docent, mede omdat hij als mens van vlees en bloed lesgaf. Het leek me daarom passend hier de nadruk te leggen op de 'anthropos' Jaap Hemelrijk, en minder op objecten, al zal ik wel bij materiële resten eindigen. Al voordat ik ooit een voet zette in het Allard Pierson Museum of het Archeologisch-Historisch Instituut had ik op school veel gehoord over Jaap Hemelrijk, de hoogleraar van mijn leraren Klassieke Talen. Net als later mijn docenten aan de UvA roemden ze Hemelrijks enthousiasme als hij voor de klas stond, zijn onconventionele aanpak en zijn scherpe inzichten. Niet alleen de persoon maar ook wat hij vertelde, heeft zoveel indruk gemaakt dat er heel wat Hemelrijk bij zijn leerlingen te vinden is, van rondspringen tijdens de les tot het gebruik van bepaalde omschrijvingen en uitdrukkingen, die ik nu nog terug hoor. De grote nadruk op goed kijken en de aandacht voor detail van veel archeologen bij de UvA heeft evident dezelfde bron.
In dit perspectief zijn mijn eerste ontmoetingen met Jaap Hemelrijk toch wat moeizaam. Tegenover zijn sterke kanten als doceren en visuele analyse, stonden ook wat ambiguë karaktertrekken. Luisteren was niet zijn sterkste kant bijvoorbeeld. Op latere leeftijd deels letterlijk – bij de verdediging van mijn proefschrift bleek hij, mede door het niet (willen) dragen van een gehoorapparaat, nauwelijks iets mee te krijgen van de discussie. Maar daarbij speelde vast ook mee dat hij de praktische en economische kant van Griekse aardewerkproductie en -handel een stuk minder interessant vond dan de artistieke. Gelukkig hebben we dat later, op een mooie middag in Wanneperveen, nog wel kunnen uitpraten.

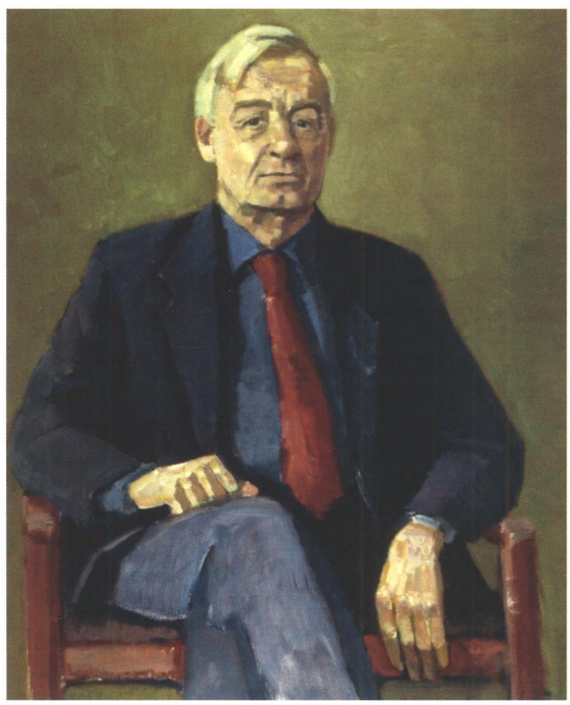

Afb. 1
Jacob Marcus Hemelrijk (1925-2018)
In 1966 benoemd tot Hoogleraar in de Klassieke Archaeologie en de Kunstgeschiedenis van de Klassieke Oudheid en tot Directeur van het Allard Pierson Museum. Emeritus in 1986.
Portret in olieverf door Hans C. Engelman (1986). Aangeboden door de Vereniging van Vrienden van het Allard Pierson Museum op 5 september 1986.

KOPPIG

Zijn focus op het hogere van menselijke cultuur wil niet zeggen dat Jaap geen oog had voor banalere zaken in het heden. Zoals elders in dit blad wordt gememoreerd, is zijn praktische inzet als assistent van Emilie Haspels, aanjager van de verhuizing van het Allard Pierson Museum naar de Oude Turfmarkt, regelaar van spectaculaire aankopen en grondlegger van de huidige Vriendenvereniging en van dit blad steeds doorslaggevend geweest. Toch had ook deze inzet soms twee kanten: enerzijds is er veel tot stand gekomen door Hemelrijks koppig volhouden, anderzijds wist hij daarin niet altijd maat te houden. Nog tot een jaar of tien geleden heeft hij bijvoorbeeld gecorrespondeerd met de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit van Amsterdam die naar zijn mening boeken die gekocht waren met geld van de Allard Pierson Stichting had ingepikt en verkwanseld – waarbij hij (ik denk oprecht) vergat dat de onder zijn leiding herziene statuten van de stichting bepaalden dat haar schenkingen eigendom werden van de Universiteit. Net zo typerend is dat hij in een van zijn laatste publicaties doodleuk een uit een opgraving afkomstig stuk als een moderne vervalsing presenteert.
Gelukkig doen dit soort 'ongelukjes' niets af aan de betekenis van Jaap Hemelrijk voor de archeologie en voor het Allard Pierson Museum, die ook volop blijkt in dit blad. Zoals ik al zei, zit die betekenis niet alleen in instituties en objecten, maar ook in de menselijke kant. Die is natuurlijk grijpbaar via publicaties en herinneringen, maar gelukkig hebben we nog een toegang. Zoals veel archeologen had Jaap Hemelrijk sterk de neiging spullen te bewaren, zodat er een mooi archief is. Twee functies aan de universiteit, doorwerken

Afb. 2
Jaap Hemelrijk in zijn werkkamer in het museum.

na zijn pensionering en een ongeduldig karakter hebben dat archief verspreid over het Allard Pierson Museum, de leerstoelgroep Archeologie en (tot voor kort) zijn huis, maar de onderdelen zijn vaak goed geordend, en we hopen de komende jaren het geheel verder op orde te brengen. Sommige onderdelen van het archief zullen belangrijk blijven als wetenschappelijke documentatie, maar het totaal geeft vooral een goed beeld van de onderzoeker en de mens Jaap Hemelrijk en zijn brede archeologische belangstelling.

RIJK ARCHIEF

Misschien wel het opmerkelijkste – maar zeker niet verrassende – kenmerk van het archief is dat het veel beeldmateriaal bevat, zowel als onderdeel van onderzoeksdocumentatie als los: dia's die gebruikt werden voor lezingen en colleges (voor het overgrote deel reproducties uit boeken), prachtige tekeningen die hij voor Emilie Haspels maakte in Phrygië (zie artikel p. 8-9), en voor zijn aardewerkonderzoek; en heel veel foto's, van aardewerk in musea, maar ook van allerlei objecten, opgravingen, ruïnes, landschappen en andere opmerkelijke zaken die hij op zijn vele reizen tegenkwam. Typerend is zijn oog voor details, maar ook dat veel van de foto's scheef of niet helemaal scherp zijn, en de kadrering nogal, laten we zeggen, onconventioneel. Ik vrees dat Jaap Hemelrijk sneller keek en dacht dan zijn camera kon fotograferen.

Ook intrigerend is dat het archief voor een belangrijk deel bestaat uit thematische dossiers die vaak over vele decennia tot stand gekomen zijn. Zoals ook blijkt uit de publicatiegeschiedenis van zijn onderzoek naar Caeretaanse hydriae (zie artikel p. 22-23) was Hemelrijk een man van de lange adem, die bleef zoeken en corrigeren – waardoor sommige projecten nooit afkwamen. Dat geldt bijvoorbeeld voor het al genoemde thema 'vervalsingen'. Verspreid over meerdere mappen bevat het archief allerlei documenten en correspondentie over vervalsingen die hij in de loop van zijn carrière, vooral in Nederlandse privéverzamelingen, aantrof, niet altijd tot vreugde van de eigenaren natuurlijk. Voor zover ik kan nagaan, is maar een klein gedeelte hiervan gepubliceerd.
Een laatste typerende bijzonderheid is dat het archief ook veel werk van anderen bevat: materiaalstudies (vaak scripties, maar ook de vazencatalogi van het Allard Pierson Museum) die onder Hemelrijks begeleiding tot stand gekomen zijn. Veel hiervan heeft tot publicaties geleid, maar ook daarna begeleidde Jaap zijn leerlingen intensief, en hielp hij nieuwe gegevens te verzamelen en begrijpen. Duidelijk is dat hij trots was op het werk van zijn studenten en ze graag vooruit hielp. Het is zeker geen toeval dat zo'n grote groep 'leerlingen' in dit blad inzichten toont die direct voortkomen uit wat ze van Jaap Hemelrijk hebben geleerd. De 'anthropos' was ook een 'didaskalos' (leraar).